

HAMMARSKOLAN

Komvux

Skånegatan 3

341 31 Ljungby

JUDENDOM

Religionslärare
Patrik Svensson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1:	Försättsblad	sid 1.
2:	Innehållsförteckning...	sid 2.
3:	Inledning....	sid 3.
4:	Judendom....	sid 4.
4:1	Judendomens lära...	sid 5.
4:2	Texter....	sid 7.
4:3	Människans uppgift....	sid 10.
4:4	Sabbaten....	sid 12.
4:5	Antisemitism...	sid 13.
4:6	En egen stat...	sid 13.
4:7	Högtider...	sid 14.
4:8	Traditionell maträtt....	sid 15.
4:9	Bärande tankar.....	sid 16.
4:10	Stamfader....	sid 17.
5:	Avslutning.....	sid 18.

INLEDNING

Enligt judisk tradition betraktas barnet till en judisk mor som judiskt. Jag är född av en judisk kvinna och har del av den judiska gemenskapen. Men det som i första hand gör mig judisk är inte blodsbandet eller det biologiska arvet. Min judiska identitet avspeglas främst i de handlingar jag utför och de traditioner jag upprätthåller. En viktig riktlinje för mig är att känna till så mycket som möjligt om judisk historia, tradition och politik samt att orientera mig om vad som sker i t ex Israel och USA. För mig är inte bara församlings- utan även folktillhörigheten central. Jag anser mig tillhöra ettfolk som är spritt över hela jorden. Självt har jag släktingar i flera länder. Judendomen ger mig riktlinjer för vardagen. Jag har ett judiskt hem, är gift med en judisk man och vi har ett gemensamt barn. Vår judiska tillhörighet markerar vi på olika sätt. På dörrposten till vårt hem hänger en "mezuzah", en liten hylsa som innehåller en text ur Toran. Varje gång jag går in och ut ger jag den en kyss för att markera att jag bär de heliga orden med mig. I vårt hem finns konst från Israel, flera ljusstakar som används under högtiderna, anslagstavla med påminnelser om olika uppdrag och program i den judiska församlingen. Vår mat är "Kosher". Att äta rituellt ren mat är viktigt för mig - varje gång jag äter blir jag påmind om att jag är judinna. Judendomen ger mig också riktlinjer för helgfirande. Det judiska året har många helger. Jag har valt dem som är mest betydelsefulla, t ex Shabbat, Pesach, Rosh Hashana och Jom Kippur. Extra viktig för mig är Yom Hashoa -påminnelse dagen för de judar som mördades under andra världskriget. Då tänker jag särskilt på bl a mina morföräldrar som mördades för att de var judar. Jag försöker ta reda på hur de levde, vad för slags människor de var och vilken kultur de förmedlade till sina efterlevande. Enligt den judiska traditionen hålls de döda vid liv så länge vi minns dem - vår pojke har fått sitt namn efter min morbror.

Den allra viktigaste principen för mitt liv är den om hur jag skall förhålla mig till min omvärld. Den har både en filosofisk och praktisk innebörd och den är både judisk och allmänmänsklig. Den judiska traditionen säger att vi skall leva vårt liv som om Messias redan anlänt till jorden och som om vi redan vore i Paradiset.

Intervju med Legrid Lotfors - bosatt i Göteborg och doktorand i historia vid Göteborgs universitet

JUDENDOM

Judendomen är en oerhört mångsidig företeelse.

Tidsmässigt återspeglar den det judiska folkets erfarenheter under nästan fyra tusen år.

Kulturellt sett har judendomen haft kontakt med, och påverkats av, många av världens mäktigaste riken, bl a de babyloniska, egyptiska, grekiska, romerska, bysantinska, kristna och muslimska.

Historiskt sett har judendomen haft ett ideologiskt inflytande, som inte står i proportion till det jämförelsevis lilla antalet judar (i dag ca 15 miljoner). Den har samtidigt varit offer för det längsta och mest kontinuerliga förtryck som förekommit under mänsklighetens historia. Detta kom framför allt till uttryck på ett fruktansvärt sätt under andra världskriget, då judarna genomled förintelsen, den systematiska utrotningen av sex miljoner oskyldiga individer. Dessutom har judendomen bevittnat judarnas förskingring från sitt land Ismel, kampen för överlevnad och bibehållande av den judiska identiteten och under modern tid återkomsten till och återuppbyggnaden av landet Israel (något som av många betraktas som ett gudomligt under).

Am Jisrael-Israels folk
Eretz Jisrael-Israels land
Torat Jisrael-Israels lära

Judendomen är på en gång ett folk, ett sätt att leva och en tro. Judarna bor utspridda över hela världen. Enligt Bibeln var *Abraham* deras urfader. Men som grundaren av deras religion framstår *Mose*, som antas levat omkring 1 200 f Kr i Mellanöstern.

Bibeln berättar att det var Mose som förde ut judarna ur deras fångenskap i Egypten. Han tog också emot de tio budorden av Gud och det är dessa som ligger till grund för Guds förbund med *Israel*, som det judiska arvet också kallas.

Judendomen lär att det bara finns en enda Gud. Han är den allsmäktige skaparen och världens herre. Människan är Guds högsta skapelse och liknar honom. Alla kan ha en relation till Gud, men judarna ska vara föredömen för andra eftersom de är Guds utvalda folk.

De tio budorden är bara en del av Guds lagar. Lagarna innehåller också regler om mycket annat, t ex om sådant som mat och hygien, och om hur *sabbaten* (veckans vilodag) ska firas.

Människan ansvarar enligt judisk tro själv för sina handlingar, hon kan själv välja mellan det goda och det onda. Gud är en rättvis domare. Den som lyder hans lagar belönas med ett långt och lyckligt liv, den som inte gör det straffas. Men Gud är också barmhärtig och förlåtande.

Som många andra tror även judarna att människan lever vidare efter döden, men de har ingen allmänt godtagen föreställning om hur och var.

Varför ser det ut som det gör i världen, med krig, orättvisor och andra problem?

Enligt judarna beror det på att människorna inte följer Guds lagar. Men de tror också att Gud en gång ska skicka en frälsare och fredsfurste, som kallas *Messias* (den smorde). Genom honom ska Gud ställa allt till rätta och på nytt skapa fred och harmoni på jorden.

Judendomen av idag bygger på flera tusen år gamla tankar om Gud och livet, och samma tankar ligger till grund för kristendomen och islam. Därför har de tre religionerna mycket gemensamt.

Judarnas heliga skrift kallas *Tanak* och är identisk med *Gamla testamentet*, den kristna Bibelns första del. Egentligen är det ett stort antal böcker som samlats där. De har tillkommit under ungefär tusen år, från ca 100 f Kr och framåt. I de flesta fall vet vi väldigt lite om författarna. Böckerna är i huvudsak skrivna på hebreiska och läses fortfarande på det språket i gudstjänsterna.

JUDENDOMENS LÄRA

Judendomen är en av världens äldsta religioner. Gamla testamentet, med sina 39 böcker, är judendomens heliga skrift och skildrar hur Gud följt det judiska folkets liv, i glädje och sorg under tusen år. Av de dryga tusen sidorna består av prosaliknande texter, hälften av texter som är ren poesi. En skrift med många tonlägen och röster, historiska, poetiska och profetiska.

I Gamla testamentet har bokrullen med de fem Moseböckerna, den skrivna läran som kallas Toran, en särskild plats. Det är där grunden för det judiska livet i helg och vardag finns nedtecknad.

Det var ju till Mose som Gud en gång talade, kanske på 1200-talet f.Kr., genom den brinnande busken och gav honom uppdraget att befria sina landsman från förtryckarna och leda dem ut ur Egypten. Förbundet som Gud slöt med Mose och hans folk på Sinai utgör än idag grunden för det judiska folkets tro. De tio budordens levnadsregler från Sinai har visat sig seglivade och hållbara. Än idag utgör de den etiska grundhållningen för de flesta samhällen och kulturer.

På Sinai lovade Gud att hjälpa sitt folk i livets alla skiften, som en motprestation fick folket lova Gud och hans bud. Förbundet mellan Gud och hans folk var ingen ensidig affär, utan i högsta grad en levande relation. Om människan höll sin del av förbundet, så skulle också Gud göra det.

Judendomen kom därför att bli en religion där lära, liv, tro och vardagsliv blev oskiljbara.

Varje sabbat och helgdag, varje måndag och torsdag, läser man i synagogan ur de handskrivna rullarna för att lära känna Guds vilja och för att man inte anses klara sig mer än två dagar utan livsvatten, dvs. Talmud.

Talmud, som kallas den muntliga läran, är av stor betydelse för judarna. Det är ett bokverk om volymer som innehåller kommentarer till Gamla testamentet, men framför allt riktlinjer för hur ett liv ska levas i stort och smått för att stå i samklang med Guds vilja.

Judendomen är en monoteistisk religion som bekänner sig till en enda Gud och redan i det första Guds bud, som är det andra budet enligt judisk räkning, slås detta fast:

”Du skall inga andra gudar ha vid sidan av mig.” (2:a Mosebok 20:3.)

Det framgår av budet att det uppenbarligen fanns andra, konkurrerande gudar.

Men denne enda Gud, vem är han?

Han är himmelens och jordens skapare, oändlig och ofattbar, utan begynnelse och utan slut.

Ändå är han nära varje människa och deltar i mänsklighetens liv.

Han är allsmäktig, allvetande och rättvis. Han får inte avbildas, men i ord liknas han ofta vid en som vill sina barn väl och liksom han är god och rättvis, kräver han av människorna att de också vara goda och rättvisa. Det goda livet är inte en målsättning, en uppsättning ideer man kan diskutera vikten av, nej, det judiska folkets förbund med Gud ska prägla hela livet och genomsyra varje människas liv. Människan är enligt judendomen skapad till Guds avbild och de som följer Guds bud och förverkligar hans vilja på jorden kommer att belönas för detta, medan de som gör vad ont är drar det onda också sig själva. Det finns inom judendomen stora variationer av hur man ser på himmel och himmel och jorden men att döden inte är livets slut utgår samtliga från. Om himmel och helvete däremot är själstillsatta faktiska orter råder det delade meningar om, likaså hur återuppståndelsen kommer att gestalta sig. Men det finns gränser en jude tror, i någon form, på läran om belöning, odödlighet och återuppståndelse.

Kärleken till nästan har av de bibliska profeterna och de judiska lärde genom århundradena framträtt som det väsentligaste i judendomen.

”Du skall älska din nästa som dig själv” (3:e Mosebok 19:18.)

Därför har judendomen en i grunden ljus och optimistisk livssyn, vars tyngdpunkt består i att människan är skapad till ett liv i glädje, gemenskap och tacksamhet. Trots att man tror på ett liv efter detta liv, ändå livet före döden som är det väsentliga.

Den värld Gud skapat är god och människorna bör därför inte avstå från Guds goda.
Det goda livet sådant det formulerats i judendomen under århundraden handlar i hög grad om att låta tron bli en naturlig del av livet. Inte enbart något för helgdagar eller högtidliga tillfällen, utan för varje dags liv. Det är därför som judiskt liv handlar så mycket om maten, familjen, sabbaten och synagogan. Judiskt liv är på en och samma gång en religion, ett folks historia och en livsstil.

TEXTER

De för judendomen grundläggande skrifterna är:

1. **Lagen** (eller Läran, hebreiska: Tora)
2. **Profeterna** (Neviim)
3. **Skrifterna** (Ketuvim)

Dessa böcker, skrivna på hebreiska, utgör den judiska Bibeln, inom kristendomen kallad Gamla testamentet. Den judiska Bibeln räknar 24 böcker.
Den kristna Bibeln indelar samma bokmaterial i 39 böcker.

1. Lagen (Läran, *Tora*) omfattar de fem Moseböckerna. De är de mest betydelsefulla skrifterna och föreläses fortlöpande vid synagogsgudstjänsterna. Lagar av olika slag upptar det största utrymmet i Tora.

2. Profeterna. Ur dem läses valda stycken i anslutning till Tora. Till profeterna räknas en del historisk böcker: Josua, Domarboken, Samuelsböckerna, Kungaböckerna. De viktigaste egentliga profetböckerna är Jesaja, Jeremia och Hesekiel. Där jämte finns en grupp på tolv mindre profetböcker samlade i tolvprofetboken.

3. Skrifterna. Där ingår bl.a. Psaltaren med sånger för gudstjänsterna, Ordspråksboken, Jobs bok, Höga Visan (sånger om kärlek mellan brud och brudgum, ofta tillämpade också på kärleken mellan Israel och Gud och mellan människa och Gud eller på kärleken mellan människan och sabbaten, som hyllas som en brud). Vissa av Skrifterna hör ihop med särskilda högtider, tex Ester med purimfesten.

Böckerna är av mycket olika ålder. Som *kanon* (rättesnöre, förebild) för judendomen avgränsades de från andra böcker omkr 100 e Kr.

Vid sidan av dessa kanoniska skrifter finns "*apokryfiska*" (dold: av omtvistat värde) böcker.

Fastän de inte är lika grundläggande som de kanoniska böckerna, har de blivit mycket lästa genom tiderna, men mer av kristna än av judar.

Bland dem märks Mackabeerböckerna, Judit, Salomos vishet och Syrak.

Sedan kanonbildningen avslutats, blev det en angelägen uppgift att utlägga de heliga skrifterna, främst Tora. Vad som stod i Tora behövde tolkas och kompletteras, när det skulle tillämpas i olika tider och situationer. Det blev de skriftlärda, *rabbinerna*, som fick den uppgiften. Med tiden samlades deras utläggningar och diskussioner i den omfattande skriftsamlingen *Talmud*, varav en version fullbordades i Jerusalem och en annan, fylligare version i Babylonien ca 500 e Kr. Dessa skriftlärdas Tora-tolkningar har i sin tur blivit utgångspunkt för senare generationers diskussioner och tolkningar. I nutida judendom spelar Talmudstudier en central roll. Det viktigaste i Talmud är lagtolkning, men där finns också historiska berättelser och legender, allmänna visdomsord, tankar om medicin, botanik, astronomi etc.

Ofta säger rabbinerna emot varandra. På samma sätt finns det i nutida judendom många olika åsikter om hur gamla regler skall tillämpas och tolkas. Det sägs ibland att där tolv judar träffas finns det tretton olika åsikter.

Ty du är ett folk som är helgat åt Herren, din Gud. Dig har Herren, din Gud, utvalt till att vara hans egendomsfolk framför alla andra folk på jorden.

Inte därför att ni var större än alla andra folk var det som Herren fäste sig vid er och utvalde er, ty ni är ju mindre än alla andra folk.

Utan därför att Herren älskade er och ville hålla den ed som han hade svurit era fäder, förde Herren er ut med stark hand och förlossade dig ur träldomshuset, ur Faraos, den egyptiske kungens, hand.

Femte Moseboken 7:6-8.

Och det skall ske i kommande dagar att det berg där Herrens hus är skall stå där fast grundat och vara det förnämsta bland bergen och upphöjt över andra höjder, och alla hednafolk skall strömma dit, ja, många folk skall gå ut och skall säga:

»Upp, låt oss dra upp till Herrens berg, upp till Jakobs Guds hus, för att han må undervisa oss om sina vägar, så att vi kan vandra på hans stigar.» Ty från Sion skall lag utgå, och Herrens ord från Jerusalem.

Och han skall döma mellan folken och skipa rätt åt många folk. Då skall de smida sina svärd till plogbillar och sina spjut till vingårdsknivar. Folken skall ej mer lyfta svärd mot varandra och inte mer lära sig att strida.

Jesaja 2:2w.

Lova Herren, ni hans änglar, starka hjältar, som gör vad han befallt! Lova Herren, hela hans härskara, ni som tjänar honom och gör hans vilja! Lova Herren, ni alla hans verk, överallt i hans välde! Jag vill lovsjunga Herren.

Psalm 103.

En gång, sägs det, fanns det en rättfärdig människa i staden Sodom. Han stod vid stadsporten, och försökte övertyga invånarna att ändra sitt onda beteende. I årtal bemöttes han endast med hån.

En dag sa någon till honom: »Du har hållit på så här i evigheter utan att förändra en enda av oss. Varför fortsätter du?»

Då svarade den rättfärdige: »I början hade jag för avsikt att förändra er. Det stämmer. Men nu fortsätter jag för att bevisa att ni inte har förändrat mig.»

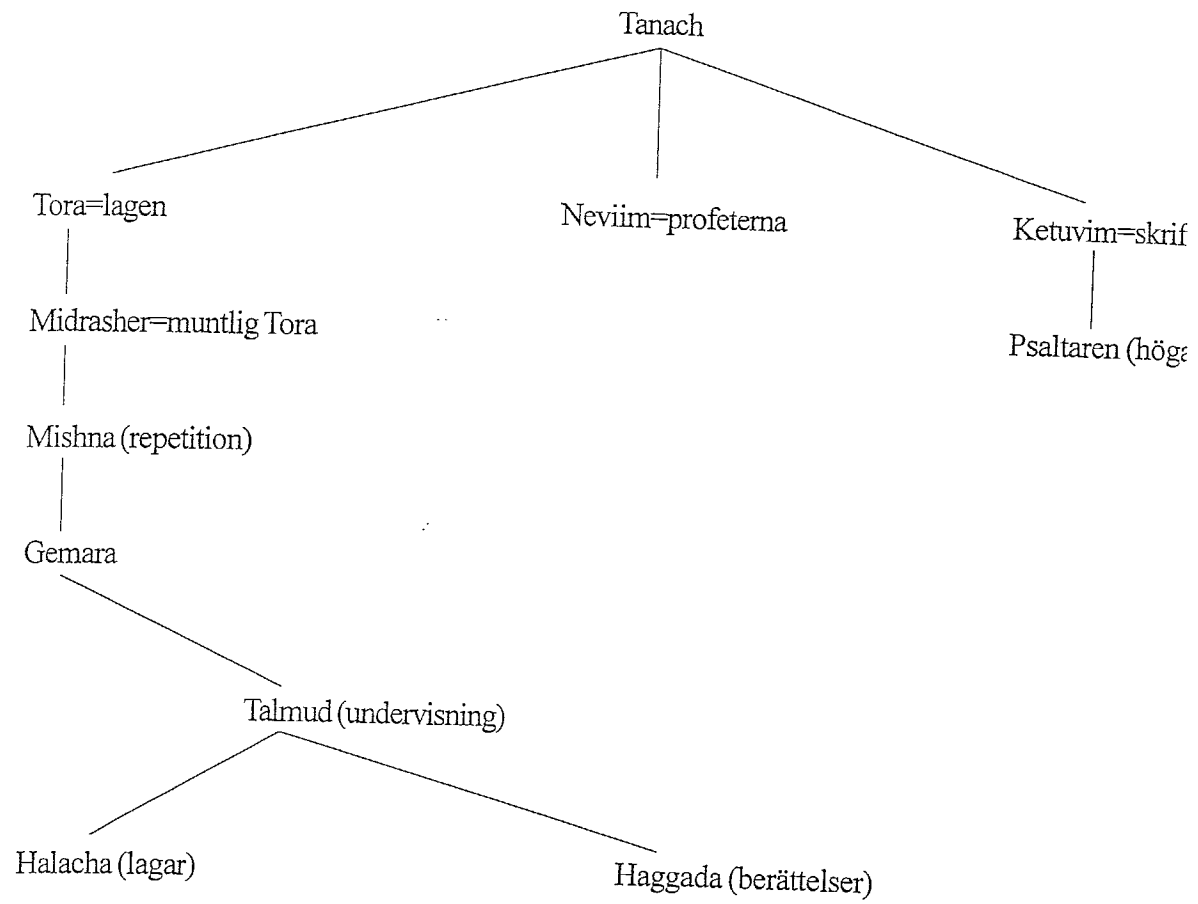
Judisk folksaga.

Rabbi Mendel från Kozk överraskade en gång några lärda män som var hans gäster med en fråga: »Var bor Gud?» De skrattade. »Så ni talar. Världen är ju full av hans härlighet.»

Men han besvarade sin egen fråga: »

Gud bor där han blir insläppt.»

Ur Människans väg av Martin Bifiber.

MÄNNISKANS UPPGIFT

Människans situation i tillvaron innebär både storhet och ringhet. Människan skall erkänna sin ringhet: hon är skapad av Gud och underordnad sin skapare. Hon skall också förstå sin storhet: hon är skapad "till Guds avbild" (1 Mos 1:27) och har fått en särställning i skapelsen som dess herre (1 Mos 1:28).

Människans uppgift framgår av vad som ovan citerats som en judisk trosbekännelse:

"Du skall älska Herren, din Gud, av allt ditt hjärta och av all din själ och av all din kraft." (5 Mos 6:5)

Vad detta konkret innebär utläggs ständigt. Genom den judiska historien har gjorts många sammanställningar och sammanfattningar. Så heter det tex hos profeten Mika (6:8):

"Vad annat begär väl Herren av dig, än att du gör vad rätt är och vinnlägger dig om kärlek och vandrar i ödmjukhet inför din Gud?"

Enligt en senare judisk lärd innehåller Moseböckerna 613 bud.

Av dessa motsvarar 248 bud människans 248 leder, och 365 bud motsvarar solårets 365 dagar.

Buden är dels rituella, dvs sådana som avser bön och andra uttryck för människans relation till Gud, dels moraliska, dvs sådana som avser samlevnaden mellan människor. De rituella buden avses i regel bara gälla judar, medan de moraliska gäller alla människor.

Buden är givna för att ge människorna hjälp att leva (3 Mos 18:5). Livet bejakas, och människan bör glädja sig över dess gåvor. Dit hör friheten. Människan är fri att lyda Gud men också fri att i olydnad vända sig från honom. Om hon bryter mot Guds bud, kan förtroendet återupprättas genom att hon bekänner sin synd och ställer till rätta vad hon gjort fel. Detta kallas *försoning*. Någon särskild försonare eller frälsare som medlare mellan människan och Gud behövs enligt judisk uppfattning inte. Men för att få sina synder förlåtna av Gud måste man också be medmänniskor, som man sårat, om förlåtelse.

Som ett tecken på det särskilda förbundet mellan Gud och Israel skall alla pojkar *omskäras*.

Det skall ske på åttonde levnadsdagen och innebär, att förhuden på penis tas bort.

Budet om omskärelse gavs enligt traditionen redan till judarnas stamfader Abraham (1 Mos 17).

Judiskt gudstjänstfirande var länge knutet till templet i Jerusalem. Sedan kung David gjort Jerusalem till Israels huvudstad ca 1000 f Kr, lät hans son Salomo bygga ett tempel där. Det finns noggranna beskrivningar av hur templet såg ut och föreskrifter för olika gudstjänstformer.

Offer av djur hade en viktig plats. Tempelts sjuarmade ljusstake har blivit den viktigaste judiska symbolen, (menoran).

Salomos tempel förstördes av babyloniska erövrare 586 fKr. Ett nytt, enklare tempel, det andra templet, togs i bruk 516 fKr. Det byggdes ut och förskönades av kung Herodes vid tiden för Jesu födelse men förstördes av romerska trupper 70 e Kr. Platsen för templet fick sedan ligga öde fram till 600-talet, då muslimer erövrade Jerusalem och där byggde en moske, Klippmosken eller Omars moske, som fortfarande finns kvar.

Under tiden mellan de bägge templen hade en tradition utbildats att fira gudstjänst utan offer och tempel. Man samlades i hemmen och i tillfälliga lokaler. Sedan byggdes speciella gudstjänstbyggnader, som kallades synagogor. Dit förlades allt gudstjänstfirande utanför Jerusalem, och efter det andra templets förstörelse är de de enda judiska allmänna gudstjänstrummen. Men även hemmen skall vara platser för gudstjänst.

Bön och bibelläsning är det viktigaste i synagogans gudstjänster. Moseböckerna föreläses och lämpliga profetexten i anslutning till dem. Ibland förekommer predikan på landets språk, medan skriftläsning och böner i regel sker på hebreiska.

I ett skåp längst fram i östra delen av synagogan förvaras bokrullarna. Vid vissa gudstjänster tar man fram dem och läser ett avsnitt ur dem. Skåpet kallas arken.

Ledningen av gudstjänsten omhänderhas av en kantor. Hans ledning är dock inte nödvändig.

Så snart tio manliga vuxna judar är närvarande, kan gudstjänst äga rum.

En pojke förklaras som vuxen vid 13 års ålder, då han bör ha fått undervisning.

Kvinnorna anses ha sin viktigaste uppgift i hemmet och har inte samma närvaroplikt i synagogan som männen. I synagogorna får i regel inte män och kvinnor sitta tillsammans. Männen skall ha huvudet betäckt av en kalott, (kipa). Vid morgongudstjänster bär de vita bönesjalar med hörntofsar enligt Bibels föreskrift

(4 Mos 15:38-39). Vid vissa gudstjänster bär de också böneremmar kring vänstra armen, handen kring huvudet. Remmarna är försedda med läderkapslar, som innehåller centrala ord ur Bibeln (jfr Ps 6:4-9).

Synagoggudstjänster äger rum dagligen, men de flesta kommer till synagogorna bara på sabbaten, räknas från fredag kväll till lördag kväll.

SABBATEN

Maten hör till människans livsförnödenheter. Till maten måste hon återvanda varje dag för att överleva. På samma sätt är det med sabbaten i judendomen. Det är en livsförnödenhet som följer på varje arbetsvecka, år efter år.

Varje fredag tänder kvinnor som har flyttat hemifrån och har eget hushåll sabbatsljusen, senast 18 minuter före solens nedgång och därmed har sabbaten börjat.

Medan den liberale juden kanske nöjer sig med att inleda sabbaten efter jobbets slut, på fredagkvällen, är den ortodoxe juden noga med att senast 18 minuter före solens nedgång tända sabbatsljusen och hålla sabbat ända till solnedgången lördagkväll. Den ortodoxe juden besöker synagogan både på fredagskvällen före sabbatsmåltiden i familjens hägn och på lördagen. Lördagen ägnas i övrigt åt Torah-läsning och vila. Man lagar inte mat (den har man lagat i förväg), man tvättar inte eller arbetar med något, man tänder inte lampor eller gör upp eld, man varken rider eller reser.

Sabbaten är en helig dag, en dag för gemenskap med Gud, nära och kära.

”Sex dagar skall du arbeta och utföra alla dina sysslor, men på den sjunde dagen är Herrens, din Guds, sabbat.”

Då skall du inte utföra någon syssla, därför har Herren välsignat sabbatsdagen och helgat den, står det i 2:a Mose-bok 20:9-11. Detta avsnitt ur de tio budorden utgör en av hörnstenarna i judendomen och markerar sabbatens ställning.

Det är en dag av vila och andlig fördjupning och för umgänge med familj och goda vänner, befriad från vardagens rutiner och plikter. Den är också ett minnesmärke över uttåget ur Egypten och betonar människans frihet från träldom under mänskliga härskare.

Liksom när det gäller matlagarna finns en lång rad föreskrifter om hur en sabbat bör firas. Till dessa hör att det är hustruns plikt i en familj att tända sabbatsljusen, och att de manliga familjemedlemmarna i familjen bör bemöda sig om att gå till synagogans aftongudstjänst som börjar före solnedgången. Även sabbatsmorgonens gudstjänst i synagogan hör till den ortodoxe judens veckorytm. Men om han måste ta bilen dit är det bättre att han stannar hemma och läser sina böner hemma.

Varför är bilen förbjuden på sabbaten? Förbudet mot att köra bil är en utvidgning av det bibliska förbudet att göra upp eld och förbränna saker på sabbaten. En bilmotor gör just detta, den förbränner bensin och är därför förbjuden att använda.

På samma sätt är det förbjudet att använda elektriska apparater och att tända och släcka ljus och lampor. Därför förbereder man hemmet inför sabbaten så att inga överträdelser behöver göras.

Maten har lagats i förväg och står på värmning, lampor är redan tända och allt annat arbete i hemmet får vackert vänta till sabbaten avslutats.

Till uppfinningsrikedomen hos de ortodoxa hör att somliga använder timers som tänder lampor och sätter på TVn -och på så vis har de trots allt lytt budet att inte ha med elektriska apparater att skaffa under sabbaten.

Det är dock viktigt att säga att om en människas liv är i fara, om någon blir sjuk eller drabbas av en olycka så upphävs sabbatslagarna.

Synagogan är den judiska församlingens centrum. Vid ena kortsidan står alltid ett skåp med förhänge, arken. I den ligger de handskrivna rullarna med Torah, dvs. Moseböckerna.

Tre bönestunder om dagen är påbjudna, morgon-, eftermiddags- och aftonbön.

Gudstjänsterna i synagogan följer en strikt ritual där bibelfasning, bön, sång och predikan ingår som naturliga element. Eventuell predikan svarar rabbinen för.

ANTISEMITISM

Man skulle kunna tro att begreppet antisemitism betyder fientlighet mot semiter, dvs folken i V. De semitiska folken har existerat i tusentals år medan ordet antisemitism är relativt nytt. Däremot beskriver det ett gammalt påfund: hat mot judar. Antisemiternas anklagelser riktar sig enskilda judar eller det judiska folket.

Judehatet är en företeelse som under historiens gång framträtt i olika former. Ibland har det varit teologiska föreställningar och ibland har det varit socialt och politiskt betingat. Men trots att antisemitismens ansikte skiftat genom tiderna är dess syfte alltid detsamma: att misstänkliggöra, rikta ogrundade anklagelser mot dem och förvägra dem rätten att själva definiera sin identitet. Vad som i huvudsak skiljer antisemitismen från andra former av gruppförföljelser är att judehatet rått i tusentals år. Trots detta har det judiska folket haft styrkan och modet att fortleva. Den franske filosofen Jean-Paul Sartre menar att antisemitismens orsak är att söka hos antisemiten snarare än hos juden. Det är antisemiten som medvetet eller omedvetet väljer juden till objekt för hat, sina fördomar och sin rädsla. Om inte det judiska folket existerat, skulle något annat folk bli måltavla för antisemitens hat.

Antiken pga sin monoteistiska tro. Judarna anklagades för att förklarat och dödat Messias kristna. Digerdödens inträffande var pga att judarna hade förgiftat brunnarna. Luther manade i sina predikningar att aktivt förfölja judarna och bränna deras synagogor och att behandla dem med barmhärtighet. Rasideologin-Sverige 1921 rasbiologiskt universitet. Na men.

EN EGEN STAT

I slutet av 1800-talet uppstod sionismen.

I sin politiska form skapades den av den österrikiske juden Theodor Herzl, vars bok *Judestaten* utkom 1896. Sionismens strävan var att ge judarna ett eget land, som inte behövde vara Palestina.

År 1917 erövrade engelsmän Palestina från det muslimska Turkiets väld. Den engelska regeringen förband sig att ge judarna ett rationellt hem i Palestina. Men det var ett löfte som stod i strid mot ett annat löfte England hade lovat araberna, som hade hjälpt England i kriget.

Efter första världskriget fick engelsmännen av det nybildade Nationernas Förbund i uppdrag att upprätthålla ordning i Palestina. Av hänsyn till araberna försökte de begränsa den judiska invandringen. Judarna kände sig bedragna och började gerillastrider för att få ett eget land.

Utvecklingen mot en judisk stat i Palestina påskyndades av judeförföljelserna 1933-1945, både i Tyskland och i de av tyskar besatta områdena. Den nationalsocialistiska regimen under Adolf Hitler dödade sammanlagt omkring sex miljoner judar. Det är den största judeförföljelsen och människoutrotningen i historien. Förföljelsen har blivit kallad »förintelsen«, eftersom det var Hitler som ville att förrinta alla judar. Men många judar undkom genom att fly till andra länder, bland annat Palestina.

År 1947 beslöt Förenta Nationerna att upprätta staten Israel. Detta genomfördes 1948.

Tiden därefter har kännetecknats av den nya statens kamp för livet i krig mot kringliggande arabstater eller krigshot från dem. Samtidigt har landet uppodlats och gett utrymme för allt fler invandrare.

Att smälta samman judar från vitt skilda länder och kulturer till ett enat folk har inneburit stora svårigheter. Mest svårlöst är frågan om förhållandena mellan judarna och palestinierna, det vill säga araberna som bor i det land som Israel har fått eller erövrat. Palestinierna vill ha en självständig palestinsk stat med Jerusalem som huvudstad. De vill inte vara ett slags andra klassens medborgare i ett judiskt land. Platsen där det judiska templet en gång låg är fortfarande under muslimsk kontroll och ett viktigt vallfärdsområde för muslimer. Varken muslimer eller kristna vill lämna Jerusalem helt åt judarna.

De på sin sida säger att ett odelat Jerusalem skall vara det judiskt dominerade, självständiga Israels huvudstad.

HÖGTIDER

Yom Kippur: (Försoningsdagen)

Försoningsdagen anses som den heligaste dagen på hela gudstjänståret, den avslutar den period av självrannsakan och bot som startade på nyåret. Högtiden innebär bön och fasta. Man varken äter eller dricker från skymning till skymning. Målet genom botgöringen är att nå försoning med Gud och komma tillbaka till hans gemenskap. En from Jude fastar i 24 timmar, tillbringar hela dagen i synagogan och klär sig i vitt som symbol för renheten och för graven.

Sukot: (Lövhyddofesten)

Lövhyddofesten är en skördehögtid och den varar i nio dagar. Genom denna högtid firar man minnet av hur Gud försåg folket med fömödenheter under de förtio år folket var i öknen, samt hur man ständigt levat under Guds skydd. Detta är en mycket uppsluppen fest och innan festen startar bygger man en "Suka" d v s en hydda av grenar i trädgården. Detta till åminnelse av hur man levde under ökentiden. De åtta första dagarna firar man skördens avslutande och den nionde är Torans glädje fest, Tora läsningens årcykel har nu fullbordats.

Pesach: (Påskan)

Påskan är den mest kända av de Judiska högtiderna, den sammanfaller i stort sett med det Kristna påskfirandet. Påskan kallas också för det "osyrade brödets fest" och firas till minne hur Israels folk blev befriade från slaveriet från Egypten. Moses hade fått i uppgift av Jahve att befria Israels folk men faraon vägrar att släppa folket fria då sänder Jahve den ena plågan efter den andra och till sist kungör Jahve en sista plåga att allt förstfött skulle dö under en natt och för att skydda sig skulle Judarna slakta ett lamm och stryka blod på dörrposten och därigenom bli skonade. Blodet är ett tecken på räddning. Under påskan äter man i hemmen en särskild måltid med traditionella rätter, dessutom äter man osyrat bröd för att påminna om tiden i öknen (när man skulle bege sig av hann man inte syra brödet). Innan påskafton genomsökes köket så det inte finns något jäst bröd kvar.

BÄRANDE TANKAR

troende

Judendomens hörnsten är monoteism, dvs tron på en enda G-d. Judendomen är dock inte en religion som i första hand betonar "troende" som sådant. Det är i stället den konkreta tillämpningen av tron i dagliga gärningar och i samhällets uppbyggnad som är avgörande.

De tre viktigaste teologiska beskrivningarna av den enda G-den, nämligen G-d som världens skapare, uppenbarare av läran och folkets befriare har alltså en direkt påverkan på judarnas beteende.

Att G-d skapade världen innebär att världen och följaktligen var existens har ett syfte och ett mål.

Livet kan bara inte vara meningslöst. Det är en kontinuerlig utmaning, ett kall till människan att leva "bättre", att söka sig till en sådan nivå att man kan rättfärdiga att man överhuvudtaget har skapats.

Världen är dessutom som beskrivs i 1:a Moseboken "mycket god", och man är förpliktad att förvalta och ge näring åt den. Härifrån härstammar judendomens utförliga regler beträffande mat, djur, växter, jordbruk etc, vilka avser att främja en varsam behandling av naturen. Att vi alla är skapade varelser, från en gemensam källa, har dessutom moraliska konsekvenser. En gammal midrash förklarar varför Bibeln beskriver Adam som fader till hela människosläktet: "... sa att inte någon kunde hävda sig genom att påstå att hans far var bättre än någon annans". Att G-d också har delat med sig av sin vishet i form av Tora (som här betyder hela den judiska intellektuella traditionen, och inte bara de fem Moseböckerna) har också praktisk betydelse. Att studera innebär att komma närmare Herren. Det judiska samhället präglas av denna anledning av ett nästan obeskrivligt engagemang i både sekulära och religiösa studier.

Det är dock inte kunskapen i sig utan snarare sökandet efter kunskapen som är det väsentliga. En mycket lärd jude kallas följaktligen "talmid chacham", dvs en duktig elev. Detta är ett sätt att betona att Tora är så offantligt djup att inte ens den allra duktigaste kan göra anspråk på att verkligen veta allt, snarare tvärtom.

En av dagens framstående rabbiner har sagt att det mest tillfredsställande med studierna av Tora är just att man, varje gång man öppnar en bok, blir som ett barn som har hela världen framför sig. Att G-d har gett människan lagar (som ju utgör en stor del av Tora) innebär att studierna inte kan begränsas till det abstrakta, utan att de måste komma till uttryck i samhället. Det är således lämpligt att beskriva judendomen snarare som en livsstil än en tro. Av denna anledning är samhälleliga förhållanden, t ex mellan man och hustru, föräldrar och barn, gamla och unga, säljaren och köparen osv ständigt reglerade.

Det finns t ex ett bokverk i sju band som enbart handlar om lämpliga och olämpliga sätt att tala.

Man skulle lätt kunna få det felaktiga intrycket att judarna dignar under bördan av alla regler, men inget kunde vara längre från sanningen. Reglerna fördjupar judarnas upplevelser av livet genom att klargöra olika beteendemönsters innebörd och konsekvenser. Slutligen innebär den klassiska judiska tron på G-d som uppenbarat lagar, att "lag" i sig är mer än ett praktiskt sätt att ordna ett samhälle, som kan variera enligt olika önskemål och behov och utan någon absolut bas. "De tio budorden" är inte "de tio förslagen". Lagarna är krav och inget mindre. Det finns naturligtvis olika åsikter och torkningar, och nästan varje klassisk text innehåller diskussioner och debatter. Denna pluralistiska ande minskar dock inte judarnas medvetenhet om att det som diskuteras faktiskt är förpliktande bud.

Den sista av G-ds egenskaper, nämligen G-d som befriare, har också praktisk betydelse. Bland annat har den genom Messias-tron, haft en betydande påverkan på kristendomen.

Livet betraktas enligt judendomen som en kontinuerlig spänning mellan slaveri och frihet, exil och befrielse.

Detta innebär på den praktiska nivan olika plikter: välgörenhet (som alltså är en plikt, inte ett fritt val), stödjande politiskt förtryckta, hjälp till dem som är "fångade" av t ex sjukdom eller sorg.

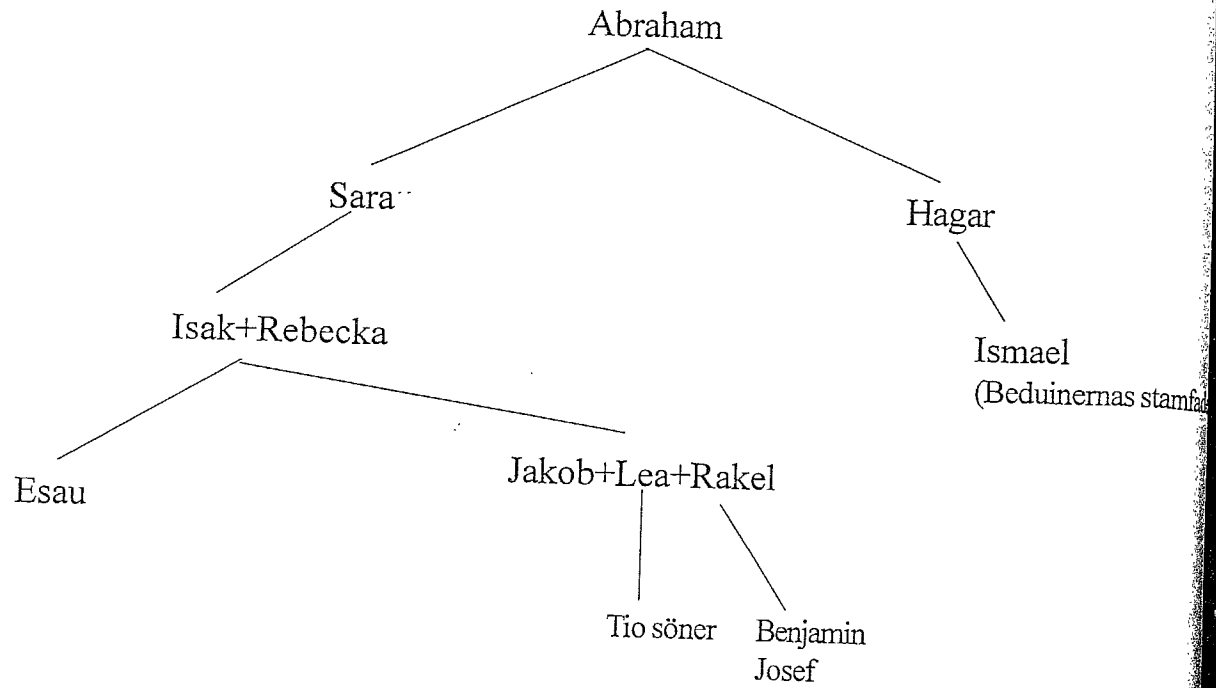
Det innebär dessutom kamp för inre frihet, som enligt judendomen endast kan upplevas i den mån man anpassar sin fria vilja efter Herrens vilja.

Befrielse för judendomen är framför allt något som händer i livet och inte efter döden.

Det finns en tro på livet efter detta, men hela judendomen är inriktad på befrielse, med praktiska och politiska konsekvenser. Messias-tron, dvs tron på en gudomlig (eller gudomligt inspirerad) ledare, är inom judendomen först och främst en politisk tro. Messias är den som i likhet med sin stamfader Kung David befriar folket Israel från förtryck och återförenar det judiska folket i landet Israel, där folket kan bo enligt Toras bestämmelser.

Beskrivningen av judendomen slutar sålunda där den började i förhållandet mellan folket, landet och den gudomliga läran.

STAMFADER

AVSLUTNING

Rabbi Bunam brukade berätta historien om rabbi Eisik, son till rabbi Jekel i Krakau Polen, för de ynglingar som besökte honom för första gången.

Efter år av svår nöd som inte kunnat rubba hans gudsförtröstan [tro på Gud] befalldes rabbi Eisik i en dröm att bege sig till Prag. Där skulle han söka efter en skatt som låg nergrävd under den bro som leder till det kungliga slottet. När drömmen återkommit tre gånger bröt rabbi Eisik upp och begav sig till Prag.

Men vid bron stod vaktposter dag och natt och han vågade inte börja gräva. Varje morgon kom han till bron och kretsade runt den ända till aftonen. Befälhavaren för vaktstyrkan, som hade lagt märke till hur han strövade omkring där, frågade till slut vänligt om han sökte efter något eller väntade på någon. Rabbi Eisik berättade om sin dröm som hade fört honom hit från främmande land.

Befälhavaren skrattade: »Arme karl, du har alltså vallfärdat hit på dina trasiga sulor för att lyda en dröm. Ack ja, den som trodde på drömmar! Då hade jag måst bege mig till Krakau, som en dröm en gång befallde mig, för att leta efter en jude som skulle heta Eisik, son till Jekel. I hans hus skulle jag gräva under spisen efter en skatt. Jag kan föreställa mig hur jag där- där varannan jude heter Eisik och varannan Jekel - river upp vartenda hus!» Han skrattade igen.

Rabbi Eisik bugade sig, återvände hem och grävde fram skatten och byggde det bönehus som heter Reb Eisik Reb Jekels skola.

”Lägg märke till denna historia” brukade rabbi Bunam tillfoga, ”och tänk på vad den säger dig: att det finns någonting som du inte finner någonstans i världen, inte ens hos en zaddik (rättfärdig, from man), och att det ändå finns en plats där du kan finna det.”

Ur Människans väg av Martin Balber.